

Sprekende stenen

Stolpersteine in de Schilderswijk Groningen

Les 4 BB

Verzet

het verhaal van Johannes en Willem Minck en Cornelis Kraal

Verzet

Johannes en Willem Minck, Cornelis Kraal

In de Schilderswijk in Groningen zijn 263 mensen omgekomen door naziterreur. Voor bijna al deze mensen is een *Stolperstein* gelegd.

Een *Stolperstein* – in het Nederlands ‘struikelsteen’ – is een betonnen klinker waarop een messing plaatje van 10 x 10 centimeter is aangebracht.

Op het messing plaatje staan de naam, geboorte- en overlijdensgegevens van een slachtoffer van het naziregime. De steen wordt geplaatst voor het laatste woonhuis van het slachtoffer. De *Stolpersteine* voor Kraneweg 32 zijn voor Johannes en Willem Minck en Cornelis Kraal.

Het verhaal van Johannes en Willem Minck en Kornelis Kraal

Johannes Cornelis Minck is geboren in 1884. De vader van Johannes zit bij de Groninger brandweer, maar Johannes heeft al van jongs af aan belangstelling voor fietsen. Hij leert het vak in de Fongersfabriek en opent in 1910 een eigen rijwielzaak aan de Kromme Elleboog.

Zijn volgende stap is een zaak op Kraneweg 32. In 1912 trouwt Johannes met Anna Maria Plagge. Zij krijgen drie zonen: Johannes (1913), Gerhardus (1915) en Wilhelmus (1921). Twee van zijn zonen assisteren hem in de rijwielzaak aan de Kraneweg. In het pand ernaast opent de familie Minck een garage.

Wilhelmus Johannes Minck (Willem) is 18 jaar als de oorlog uitbreekt, hij werkt dan in de rijwielzaak van zijn vader. Ook hij neemt, net als zijn vader, deel aan verzetsactiviteiten. Daarnaast biedt de familie Minck onderdak aan een onderduiker.

Kornelis Kraal duikt vanaf eind 1942 onder bij de familie Minck. Kornelis komt uit Meppel en is daar kantoorbediende in de plaatselijke drukkerij. In het begin van de Tweede Wereldoorlog ontstaat er een verzetsgroep in Meppel, deels bestaande uit jongeren met een gereformeerde achtergrond. Kornelis hoort hierbij, zijn schuilnaam is ‘Karel van Kampen’.

Verzet

Johannes en Willem Minck, Cornelis Kraal

1 Gebruik het verhaal van Johannes en Willem Minck en Kornelis Kraal

Geef een korte beschrijving van de levens Johannes en Willem Minck en Kornelis Kraal tot 1940.

2 Gebruik de tekst *Verzet vanuit de garage*

- a Waaruit bestonden de verzetsactiviteiten van Johannes Minck?
- b Eind 1942 dook Kornelis Kraal onder bij de familie Minck. Leg uit waarom hij moest onderduiken en waarom hij voor Groningen koos.
- c Kornelis Kraal was één van de oprichters van de Nul-groep. Beschrijf hoe deze groep werd opgericht en wat de Nul-groep deed.

3 Gebruik de tekst *Confessioneel verzet*

- a Leg in je eigen woorden uit wat confessioneel verzet is.
- b Door wie liet de verzetsgroep rond Kornelis Kraal zich inspireren?
- c Laat met een voorbeeld zien dat het confessioneel verzet in de Schilderwijk geen onderscheid maakte naar geloof.

4 Gebruik de tekst *Grootste bonnenroof in bezettingstijd*

Beschrijf in je eigen woorden hoe Johannes en Willem Minck betrokken waren bij de grootste bonnenroof in bezettingstijd. Uit je antwoord wordt duidelijk:

- wat voor bonnen er geroofd werden;
- welke rol Johannes en Willem Minck speelden;
- waar de roof plaatsvond.

5 Gebruik de tekst *Grootste bonnenroof in bezettingstijd en Verzet vanuit de garage*

Begin juni 1944 zijn Johannes en Willem Minck en Kornelis Kraal gearresteerd.

- a Wat was de oorzaak van hun arrestatie?
- b Beschrijf wat er vanaf het moment van hun arrestatie met hen gebeurd is.

6 Ga nu zelf op zoek

Op veel plaatsen in Nederland worden verzetsstrijders herdacht. Met een *Stolperstein*, zoals bij Johannes en Willem Minck en Kornelis Kraal. Maar soms ook met vermelding op een monument of een straatnaam.

Onderzoek of er in jouw woonplaats:

- een verzetsstrijder op een monument wordt genoemd *of*
  - een straat is vernoemd naar een verzetsstrijder.
- Schrijf over deze verzetsstrijder een korte biografie (50 tot 100 woorden).

Verzet vanuit de garage

Johannes en Willem Minck, en Kornelis Kraal

Onder de naam 'Karel van Kampen' start Kornelis Kraal een verzetsgroep in Groningen. Hij vindt onderdak bij de familie Minck. Vader en zoon Minck hebben een fietsenzaak en zitten samen in het verzet.

Johannes Cornelis Minck

Johannes Cornelis Minck is geboren in 1884. In datzelfde jaar verschijnt de eerste Fongersfiets op de weg. De vader van Johannes zit bij de Groninger brandweer, maar Johannes heeft al van jongs af aan belangstelling voor fietsen. Hij leert het vak in de Fongersfabriek en opent in 1910 een eigen rijwielzaak aan de Kromme Elleboog. Zijn volgende stap is een zaak op Kraneweg 32. In 1912 trouwt Johannes met Anna Maria Plagge. Zij krijgen drie zonen: Johannes (1913), Gerhardus (1915) en Wilhelmus (1921). Twee van zijn zonen assisteren hem in de rijwielzaak aan de Kraneweg. In het pand ernaast opent de familie Minck een garage.

Vanaf 1942 neemt Johannes actief deel aan het verzet van de Landelijke Knokploegen (LO-KP). Hij heeft in zijn panden wapens verstopt. Ook leent Johannes motoren uit aan het verzet, bijvoorbeeld voor de overval op de drukkerij Hoitsema in mei 1944. **Wilhelmus Johannes Minck** (Willem) is 18 jaar als de oorlog uitbreekt, hij werkt dan in de rijwielzaak van zijn vader. Ook hij neemt, net als zijn vader, deel aan verzetsactiviteiten. Daarnaast biedt de familie Minck onderdak aan een onderduiker.

Kornelis Kraal duikt vanaf eind 1942 onder bij de familie Minck. Kornelis komt uit Meppel en is daar kantoorbediende in de plaatselijke drukkerij. In het begin van de Tweede Wereldoorlog ontstaat er een verzetsgroep in Meppel, deels

bestaande uit jongeren met een gereformeerde achtergrond. Kornelis hoort hierbij, zijn schuilnaam is 'Karel van Kampen'. De groep heeft contact met ds. Frits Slomp (Frits de Zwerver) en later met ds. Rinze Douma (De Groot). Eind 1942 krijgt Kornelis een oproep voor de arbeidsdienst in Duitsland. In overleg met Frits de Zwerver besluit hij onder te duiken in Groningen, de geboorteprovincie van zijn moeder. Daar heeft de familie Kraal vrienden en familie wonen. Op Tweede Kerstdag bezoekt Kornelis de Martinikerk. Hier besluiten Kornelis en enkele vrienden uit de Gereformeerde Jongelings Vereniging een verzetsorganisatie op te bouwen in de provincie Groningen. Daarmee is 26 december 1942 de geboortedag van De organisatie Frits, de latere Nul-groep. Dit is de Groninger afdeling van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (LO). Kornelis speelt hierin een belangrijke rol; ook is hij samen met wijkgenoten Reint Dijkema en Hessel van der Zee (zuster Jo) de leider van het gewapende verzet (KP).

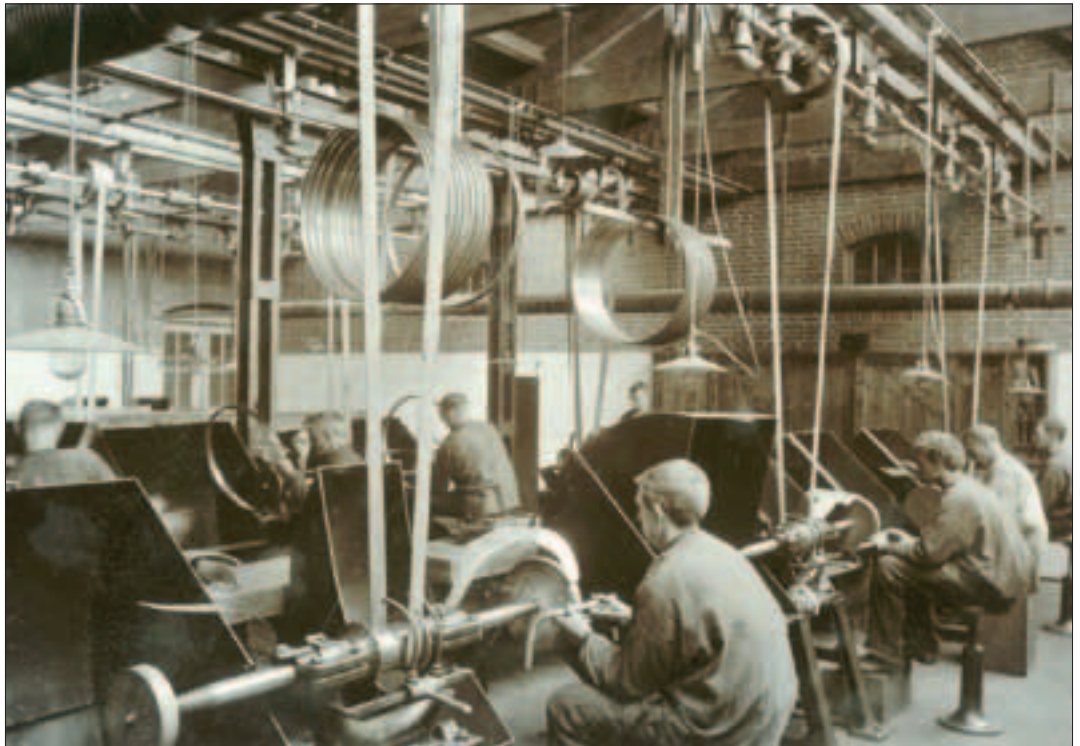
Op 1 juni weet een student het vertrouwen te winnen van Hessel van der Zee. Deze student vertelt dat hij gegevens heeft over bunkerbouw in Delfzijl. Hessel brengt hem in contact met Kornelis, niet wetende dat de stukken van de bunkerbouw vervaardigd zijn door de Sicherheitsdienst (SD) om verzetsmensen in de val te laten lopen. Op 2 juni pakt de SD Hessel van der Zee 's nachts op. De volgende dag gaat de deurbel bij de familie Minck. Kornelis doet open omdat hij een vriend verwacht. Het blijkt de SD te zijn.

Kornelis probeert te vluchten, maar wordt geraakt door een kogel. Hij belandt in het Schol-

Kornelis Kraal

De fabriek van Fongers toen Minck daar werkte (1909), hier de slijperij.

tenhuis. Daar lukt het hem nog een briefje naar buiten te smokkelen met namen en adressen van verzetsmensen die inmiddels bekend zijn bij de SD. Deze mensen worden gewaarschuwd en krijgen zo gelegenheid om elders onder te duiken.

Ook voor Johannes Minck volgt arrestatie. Vanuit het Scholtenhuis gaat hij op transport naar concentratiekamp Dachau. Hij sterft in kamp Neuengamme op 25 januari 1945.

Na de arrestatie van zijn vader vlucht Willem Minck naar Amsterdam, maar wordt daar een maand later aangehouden. Via Kamp Amersfoort gaat hij op transport naar Duitsland. Hij sterft twee maanden voor de bevrijding, op 14 maart in de buurt van Graz, waarschijnlijk ten gevolge van een bombardement.

Kornelis Kraal komt in Kamp Vught terecht. Daar fusilleren de nazi's hem op 22 augustus 1944, samen met Reint Dijkema en Hessel van der Zee.

Johannes Cornelis Minck

Geboren: 8 december 1884, Groningen.

Vermoord: 25 januari 1945, Neuengamme

Wilhelmus Johannes Minck

Geboren: 30 september 1921, Groningen.

Omgekomen: 14 maart 1945, Graz (Oostenrijk)

Kornelis Kraal

Geboren: 18 mei 1921, Meppel.

Gefusilleerd: 22 augustus 1944, Vught

Confessioneel verzet

Frits de Zwerver, Karl Barth en de Westerkerk

In de Schilderswijk gaan voor zover bekend ongeveer vijftien mensen geïnspireerd door hun geloof in verzet tegen de nazi's. Voor de aanzet tot confessioneel verzet in de Schilderswijk zijn twee personen van groot belang. Ten eerste de beroemde theoloog en professor Karl Barth (1887-1968) uit Bazel. Ten tweede de gereformeerde predikant Frederik Slomp (1898-1978), in het verzet 'Frits de Zwerver' genoemd.

Op uitnodiging van de studentenvereniging van de theologische faculteit in Groningen houdt Karl Barth eind maart 1939 een lezing en discussieavond in de Remonstrantse kerk. Barth is bekend vanwege zijn stellingname tegen de nazi-ideologie. In Groningen spoort hij studenten aan hetzelfde te doen en dezelfde verzetshouding aan te nemen. Het gehoor

bestaat vooral uit toekomstige predikanten binnen de Nederlands-hervormde kerk. De verzetsgroep rond Hessel van der Zee en zijn verloofde Femmigje Anna van Veenen laat zich inspireren door Barth. Binnen de gereformeerde zuil is Frederik Slomp, oftewel 'Frits de Zwerver' van belang, predikant te

Nieuwlande en later in Heemse bij Hardenberg. Hij roept via de Gereformeerde Jongelingsvereniging op tot de boycot van de Arbeitseinsatz. Hij heeft al vroeg Joodse onderduikers in huis. In de Schilderswijk is het de groep rond Kornelis Kraal (de Nul-groep) die geïnspireerd wordt

Karl Barth spreekt voor de theologische faculteitsvereniging in Groningen, *Nieuwsblad van het Noorden*, 24 maart 1939.

De lezing van Karl Barth op 23 maart 1939 is besloten.

De Westerkerk aan de Kraneweg, waar verschillende verzetshouders elkaar treffen.

door en contacten onderhoudt met Frits de Zwerver. De Westerkerk aan de Kraneweg dient als een ontmoetingsplaats voor gelijkgezinden, onder wie Anko Scholtens, directeur van de Christelijke Kweekschool met den Bijbel aan de H.W. Mesdagstraat.

Dat verzetsactiviteiten in de wijk zich niet beperken tot de eigen zuil blijkt uit de veelvuldige onderlinge contacten. Casper Naber (rooms-katholiek) heeft bij zijn verzetsdaden contact met zijn geloofsgenoten, vader en zoon Minck. De katholieke Minck neemt de gereformeerde Kornelis Kraal als onderduiker in huis en neemt deel in de verzetsgroep van Hessel van der Zee en Reint Dijkema. De wapens die via de gereformeerde dominee Rinze Douma uit zijn kerk in Emmercompascuum per fiets worden aangevoerd, worden in de garage van Minck verstopt. Zij zijn lid van verschillende kerkgenootschappen, maar wat hen bindt is dat zij allen inspiratie voor hun verzetsdaden vinden in hun geloof.

Grootste bonnenroof in bezettingstijd

De overval op drukkerij Hoitsema

In de loop van de oorlog zijn er steeds meer voedselbonnen nodig voor onderduikers. Het verzet pleegt daarom in het hele land overvallen op distributiekantoren. Een van de grootste klappers is de overval op drukkerij Hoitsema in de Tuinbouwstraat in Groningen.

Drukkerij Hoitsema is in de oorlog een filiaal van Enschede en zonen in Haarlem, de officiële landsdrukkerij. Verschillende bewoners van de Schilderswijk zijn bij deze overval betrokken, zoals drie broers Dijkema uit de Jozef Israëlsstraat, Hessel van der Zee van de Kraneweg, vader en zoon Minck uit diezelfde straat en Klaas Wigboldus uit de Herman Colleniusstraat.

Bij drukkerij Hoitsema is dag en nacht politiebewaking. De overval lukt dankzij de medewerking van politieagent Menno Pol. Hij tipt het verzet dat er op de dag voor Hemelvaart,

woensdag 17 mei 1944, veel te halen is. Pol heeft die avond als bewaker dienst, en meldt zijn collega's dat zijn dochter zijn vergeten brood komt brengen. Dan komt niet zij, maar een groep verzetsmensen binnen. Reint Dijkema houdt de bedrijfsleider onder schot. Zijn broer Klaas Simon staat op de uitkijk en broer Piet komt met een Chevrolet voorrijden. Klaas Wigboldus en anderen laden die auto tot de nok toe vol met bonnen. Via handlangers bij de politie gaan de gealarmeerde Duitsers in het noorden van de stad op zoek naar de overvallers. Die zijn via het zuiden op weg naar Dennenoord in Zuidlaren. Daar blijkt dat er 133.450 bonnen zijn buitgemaakt, de grootste opbrengst in de oorlog. Daarmee is het verzet er niet. De Duitsers brengen op alle resterende bonnen uit die reeks een rasterwerk aan, zodat de bonnen van de overval waardeloos worden. Maar het lukt het verzet dit rasterwerk na te maken. Koeriers gaan vervolgens op pad om duizenden onderduikers in het hele land via deze bonnen van eten te voorzien.

Politieagent Pol gaat na de overval met zijn hoofd in het verband met de ambulance van zuster Jo (Hessel van der Zee) van Groningen naar Apeldoorn voor een onderduikadres. Hij overleeft zo de oorlog.

Reint Dijkema, Hessel van der Zee en vader en zoon Minck worden drie weken na de overval na verraad opgepakt. Reint Dijkema en Hessel van der Zee worden doodgeschoten, Johannes en Willem Minck gaan beiden op transport naar Duitsland en overlijden daar. Klaas Wigboldus sterft in een vuurgevecht met de Duitsers bij de bevrijding van Groningen in april 1945.

Drukkerij Hoitsema in de
Tuinbouwstraat.
Foto Beeldbank WO2 - NIOD

